

ISSN 2091-5187

СЕРВИС

№4/1

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

2024

СЕРВИС

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ 2024 йил, 4/1-сони

Муассис: Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги томонидан 2008 йил 31 декабрда 0561-рақам билан рўйхатга олинган.
ЎзР ОАК Риёсатининг 19.03.2017 й., 239/5-сонли қарори билан эътироф этилган

Таҳририят ижодий жамоаси:
Бош муҳаррир:
и.ф.д., проф. М.Э.Пўлатов

Бош муҳаррир ўринбосари:
и.ф.н., проф. Д.Х.Асланова

Масъул котиб:
и.ф.д., проф. М.Қ.Пардаев

Муҳаррирлар:
и.ф.д., доцент Ф.А.Сафаров
PhD, доцент И.М.Пардаева
А.Х.Мингбоев

Техник муҳаррир:
и.ф.н., проф. А.Н.Холиқулов

Корректор:
PhD, доц. С.А.Бабаназарова

Саҳифаловчи:
PhD Х.Н.Очилова

1 йилда 4 маротаба чоп этилади.

Ўзбекистон ҳудудида тарқатилади.

Таҳририят манзили:
140100, Самарқанд шаҳар, Амир Темур кўчаси, 9-уй,

тел.: +998(66)233-28-38,
+998(97)913-74-40

факс: +998(366)231-12-53
эл.почта:

samisiservis@mail.ru

Таҳририят кенгаши раиси:
М.Э.Пўлатов – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти ректори, и.ф.д., профессор

Таҳририят кенгаши раиси ўринбосари:
Д.Х.Асланова – СамИСИ илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректори, и.ф.н., профессор

Таҳрир кенгаши аъзолари:
Б.А.Бегалов – Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги директори, и.ф.д., профессор
М.Қ.Пардаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.
Б.К.Ғоибназаров – и.ф.д., профессор.
М.М.Мухаммедов – СамИСИ профессори, и.ф.д.
Д.Р.Зайналов – СамИСИ профессори, и.ф.д.
О.М.Муртазаев – ТДИУ СФ директори, и.ф.д., проф.
М.Р.Болтабаев – ТДИУ профессори, и.ф.д.
Р.Х.Эргашев – ҚарМИИ профессори, и.ф.д.
И.С.Тўхлиев – СамИСИ профессори, и.ф.д.
К.Б.Уразов – СамИСИ профессори, и.ф.д.
Қ.Ж.Мирзаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.
Б.И.Исроилов – ТДИУ профессори, и.ф.д.
Г.М.Шодиева – СамИСИ профессори, и.ф.д.
Б.Абдукаримов – СамИСИ профессори, и.ф.н.
Р.Қобилов – Самарқанд вилояти ҳокими ўринбосари
С.Н.Тошназаров – СамИСИ профессори, и.ф.д.
Р.Н.Нормахматов – СамИСИ профессори, т.ф.д.
А.Бектемиров – СамИСИ профессори, и.ф.д.
О.М.Пардаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.
М.Т.Алимова – СамИСИ профессори, и.ф.д.
З.Дж. Адилова – ТДИУ профессори, и.ф.д.
Ш.О.Қувондиқов – СамИСИ профессори в.б., иқтисод фанлари доктори
Л.Н.Халикова– СамИСИ профессори, DSc
Ф.А.Сафаров – СамИСИ доценти, DSc
А.М.Каримова– СамИСИ профессори в.б., DSc

МУНДАРИЖА:

НАЗАРИЯ ВА МЕТОДОЛОГИЯ	
Мамаюнус Қаршибаевич Пардаев, Обид Мамаюнусович Пардаев XXI асрда шаклланган янги иқтисодиётлар таркибида креатив иқтисодиётнинг принциплари турларининг назарий масалалари	5
Lola Nazarovna Khalikova, Shamsiddin Kiyamiddinovich Yuldashev Theoretical views of social protection	10
Ибодулла Ҳасанович Ибрагимов, Лариса Алижоновна Мусабаева Касбий компетенцияларнинг синергетик самарадорлиги	13
ИННОВАЦИЯ ВА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ	
Мамаюнус Қаршибоевич Пардаев, Бехруз Шарофиддин ўғли Усмонов Инновацион ёндашувлар орқали инсон ерурсларини ривожлантириш ва самарадорлигини ошириш йўллари	17
Мехрангиз Олимовна Мамаюнусова Инновацион иқтисодиёт шароитида камбағалликни қисқартиришнинг “4ГС модели”нинг моҳияти ва қўлланилиши	22
САНОАТ ВА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ	
Xayrulla Qilichovich Qarshiboyev Korrelyatsiya va regressiya tahlilini korxonaning iqtisodiy rivojlanishini bashorat qilish usuli	27
Shahnoza Abdirashitovna Po‘latova Oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash korxonalarida yashil sertifikatlash va ekologik markirovkalash amaliyotini joriy etishning asosiy yo‘nalishlari	32
Gulzira Ikromali qizi Karimova To‘qimachilik sanoati korxonalarining iqtisodiy salohiyatini “yashillashtirish” orqali oshirish	37
ХИЗМАТ КЎРСАТИШ ВА СЕРВИС	
Мурод Мухаммедович Мухаммедов, Зарина Муродовна Мухаммедова, Аллаёр Баротович Шакаров Хизматлар соҳасини давлат томонидан тартибга солиш ва қўллаб-қувватлаш – давлат макроиқтисодий сиёсатининг муҳим йўналиши сифатида	43
Marifat Umarovna Xudoyberdiyeva Savdo xizmatlarining ahamiyati va rivojlanishi	49
Nodirjon Begaliyevich Ravshanov Ta‘lim xizmatlari bozorida oliy ta‘lim muassasalari raqobatbardoshligini ta‘minlash	52
Dildora Haydarjon qizi Shaymardonova Qishloq joylarda avtoservis xizmatlari ko‘rsatuvchi subyektlar samaradorligini oshirish	57
Бехзод Абдумаджитович Суюнов Турар-жой кўчмас мулк бозорида баҳолаш хизматлари самарадорлигини ошириш	59
Akram Abduraxmonovich Azizqulov, Akbar Norboyevich Alimov Husayn Voiz Koshifiy ilmiy merosida ovqatlanish etiketining talqini	66
Faxriddin Azimovich Djalilov Xizmat ko‘rsatish sohasida innovatsion faoliyatni amalga oshirish omillari	69

Zubayda Ubaydullayevna Shodmanova Xizmat ko‘rsatish sohasidagi korxonalarning iqtisodiy xavfsizligini ta’minlash choralarini o‘rganish va takomillashtirish	73
Дурбек Мирзаахмадов Хизмат кўрсатиш корхоналари рақобат устунлигини таъминлаш механизмлари	78
Bobir Xo‘jaqul o‘g‘li Qilichov Xizmat ko‘rsatish sohasi bo‘lgan sug‘urta va turizm korxonalari samaradorligining qiyosiy tahlili	82
ТУРИЗМ ВА МЕҲМОНХОНА ХЎЖАЛИГИ	
Дилбар Хасановна Асланова, Нигина Тажиевна Юсупова Оценка перспектив создания кластера в туристском секторе экономики Республики Узбекистан	87
Райхона Садриддиновна Амриддинова, Сардор Олимович Рахимов Сотрудничество между туроператорами и гостиницами как залог успешной продажи гостиничных номеров в Узбекистане	94
Farrux Oltinboyevich Husanov Turistik oqimlar va transport masalalarini modellashtirish	98
Suxrob Ramazonovich Bobokalonov Buxoro viloyatida joylashgan Afshona qishlog‘ida turizm shaharchasini tashkil etish loyihasini amalga oshirish istiqbollari	102
G‘ayrat Soyibovich Raupov Turizm xizmatlarini diversifikatsiyalash jarayonining konseptual modeli va diversifikatsiya matritsasi	110
Shohista Bobobekovna Toyirova O‘zbekistonda ekologik turizmning yangi turizm yo‘nalishi sifatida rivojlanish tendensiyasi	115
Камилла Бахромовна Суюнова Ҳудудий брендни шакллантириш мақсадида давлат-хусусий шериклик алоқаларини ривожлантириш истиқболлари	119
Latofat Tolibovna Yo‘ldosheva Samarqand viloyati turizm sohasining rivojlanish holati va tendensiyalari	123
Матлуба Абдиманабовна Куймуратова Жаҳонда туризмнинг ҳолати ва ривожланиш истиқболлари	127
Kamol Sharifovich Yuldashev Xalqaro tajriba asosida O‘zbekistonga mustaqil turistlarni jalb qilishda viza siyosatining ta’siri	132
Азиза Пирмаматовна Махмудова Туризм соҳасини инновацион ривожлантириш йўллари	137
Marjon Komilovna Sharifova Ziyorat turizmini strategik rivojlantirish va tahlil qilish yo‘llari	140
КИЧИК БИЗНЕС ВА ОИЛАВИЙ ТАДБИРКОРЛИК	
Умар Худайбердиев Оила муносабатларидаги муаммолар ва уларнинг ечимлари	145
Акрам Одилович Очилов, Жаббор Махмудович Суюнов Критерии оценки деятельности субъектов предпринимательства в регионах	147
Шавкат Собирович Олтаев Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятини ошириш йўллари	152

МЕНЕЖМЕНТ ВА МАРКЕТИНГ	
Sanjarbek Komiljon o‘g‘li Boyjigitov Bozor mexanizmlarini takomillashtirishda iste’molchilarning sodiqligidan foydalanish yo‘llari	155
Нилуфар Абдуазизовна Рахимова Замонавий ташкилотларда бошқарув тузилмаларининг аҳамияти ва турлари	158
Ирода Аминжоновна Умурзакова Рекламная деятельность в экономике: проблемы и перспективы	162
МОЛИЯ, ПУЛ МУОМАЛАСИ ВА КРЕДИТ	
Эркин Норматович Ходжаев, Зухур Давронович Ниёзов, Ойбек Эркинович Ходжаев Молиявий ресурсларни кўпайтиришда вексель муомаласидан фойдаланиш	166
БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ, ИҚТИСОДИЙ ТАҲЛИЛ ВА АУДИТ	
Азимжон Фаррухович Мустафоев Республика миллий иқтисодиётида нодавлат таълим ташкилотларининг бухгалтерия ҳисоби субъектлари сифатидаги хусусиятлари	171
Azamat Abdiraximovich Eshonqulov Tarkibida sho‘ba korxonasi bor korxonalarda konsolidatsiyalashgan MHXS asosida tuzish uslubiyotini takomillashtirish	177
Mayram Xamidovna Xalimova Aksiyadorlik jamiyatlarining auditorlik tekshiruvida yuzaga keladigan muammolari va istiqbollari	182
Заррух Умарович Мухаммадиев Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари асосида капитал инвестициялар ҳисобини такомиллаштириш: халқаро ва миллий жиҳатлар	188
Dilfuza Samiddinovna Tashnazarova Process costing tizimini takomillashtirish masalalari	193
Iroda Boykobilova Issues of bringing accounting and reporting of economic entities into line with national and international standards.	196
Тоҳир Толмас ўғли Саттаров Корхоналарда пайпоқ ишлаб чиқариш жараёнлари ҳисобининг хусусиятлари	201
ТАЪЛИМ, КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ ВА ПЕДАГОГИКА	
Дилобар Караматовна Гафурова Олий таълим муассасалари рақобатбардошлиги билан боғлиқ кўрсаткичлар таҳлили	205
Mohinur Ravshanbekovna Maxmudova O‘zbekistonning barqaror rivojlanishida bilimlar iqtisodiyotining ahamiyati	210
Тимур Ибодуллаевич Ибрагимов Таълим хизматлари бозорини таҳлил қилишда корреляция таҳлилини қўллаш амалиёти	214
ИБРАТЛИ БИТИКЛАР	
Мамаюнус Қаршибаевич Пардаев Ҳаёт ҳақида мутафаккирлар ҳикматлари	217

Dilfuza Samiddinovna Tashnazarova – SamISI doktoranti, ISFT instituti “Buxgalteriya hisobi” kafedrasi dotsenti v.b., PhD

PROCESS COSTING TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Annotatsiya: Ushbu maqola ishlab chiqarish korxonalarida Process Costing tizimini takomillashtirish masalalari ilmiy asosda tahlil qilingan. Unda jarayonli hisoblash tizimining nazariy asoslari, afzalliklari va kamchiliklari yoritilib, tizim samaradorligini oshirish uchun zamonaviy yondashuvlar taklif etilgan. Maqolada mahsulot tannarxini optimallashtirish va ishlab chiqarish xarajatlarini boshqarish bo‘yicha amaliy misollar va tavsiyalar keltirilgan. Tizimni takomillashtirish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va raqobatbardoshlikni ta'minlash imkoniyatlari asoslab berilgan.

Kalit so’zlar: Process costing, mahsulot tannarxi, xarajatlarni boshqarish, ekvivalent birlik, raqamli transformatsiya, tugallanmagan mahsulot, tizim samaradorligi, to’g’ridan-to’g’ri xarajatlar.

Kirish. Bugungi kunda bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarning samarali faoliyat ko‘rsatishi, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishi va iqtisodiy barqarorligini ta’minlash uchun hisob-kitob va nazorat tizimlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Bunda, ayniqsa, ishlab chiqarish xarajatlarini aniqlash va boshqarish, xarajatlarni kamaytirish yo‘llarini aniqlash, mahsulot tannarxini to‘g‘ri hisoblash uchun Process Costing (jarayon xarajatlari hisoblash) tizimi alohida o‘rin tutadi.Process Costing – bu bir xil yoki bir-biriga o‘xshash mahsulotlarni uzluksiz ishlab chiqarishda ishlab chiqarish xarajatlarini aniqlashga xizmat qiladigan hisob tizimi. Ushbu tizim ko‘p bosqichli ishlab chiqarish jarayonlari uchun qo‘llaniladi va xarajatlarni turli ishlab chiqarish bosqichlariga taqsimlash imkonini beradi. Ushbu tizimni to‘g‘ri tashkil etish nafaqat ishlab chiqarish xarajatlarini aniq aniqlashga, balki mahsulotlarning tannarxini samarali boshqarishga ham yordam beradi. Afsuski, amaldagi jarayon xarajatlarini hisoblash tizimlarida bir qator kamchiliklar va muammolar mavjud. Bu kamchiliklar ko‘pincha hisoblash jarayonining murakkabligi, aniq ma’lumotlarning yetishmasligi va zamonaviy texnologiyalarning yetarlicha qo‘llanilmasligi bilan bog‘liq. Shu sababli, Process Costing tizimini takomillashtirish zamonaviy iqtisodiy sharoitda korxona boshqaruv tizimining samaradorligini oshirishda dolzarb masala hisoblanadi.Bu masala nafaqat nazariy ahamiyatga ega, balki amaliy jihatdan ham muhimdir, chunki ishlab chiqarish jarayonida xarajatlarni to‘g‘ri boshqarish va nazorat qilish orqali korxonalar o‘z raqobatbardoshligini saqlab qoladi hamda bozor talablariga moslashadi. Shu jihatdan, Process Costing tizimining takomillashtirilishi strategik ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. AQSh, Buyuk Britaniya, Rossiyalik olimlardan Druri Kolin [2], Xorngren Ch.T. [3], L. E. Heitger, S. Matulich [4] o‘zining asarlarida tannarxning mohiyati, tannarx kategoriyalari, tannarxni taqsimlash, tannarx costing tizimlari, tannarxini baholash hamda boshqaruv va moliyaviy hisobotlarda aks ettirishning Servis” ilmiy-amaliy jurnali 2022 yil 1-sonmetodologik masalalarini tadqiq etganlar. Mamlakatimiz olimlaridan A.X.Pardaev va Z.A. Pardaevlar [5] tomonidan tannarx tushunchasi va mahsulot birligini aniqlash tartib usullari xorij tajribalari asosida yoritib berilgan. Ushbu usullar dunyoda 70-yillardan buyon samarali qo‘llanilib, bugungi kunda innovasion-raqamli iqtisodiyot sharoitida takomillashtirish, davr talablariga muvofiqlashtirish zaruriyati mavjud. Bundan tashqari O‘zbekiston sharoitida ushbu usullarni bugungi kun nuqtai nazaridan joriy qilish masalalari hali o‘zining yechimini topgan emas.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot davomida ilmiy abstraksiya usuliga, tahlil va sintez hamda statistik usullarga asoslangan.

Tahlil va natijalar. Bugungi kunda milliy va xalqaro iqtisodiyotda ishlab chiqarish jarayonlari murakkablashib bormoqda. O‘zbekiston Prezidenti tomonidan iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va texnologik rivojlanish bo‘yicha qabul qilingan qarorlar, xususan, 2022-yil 8-noyabrdagi “Iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta’minlash va mahsulot ishlab chiqarishni kengaytirish choralari to‘g‘risida”gi qaror, ishlab chiqarishda innovatsion yondashuvlarni joriy qilishni rag‘batlantiradi.Process costing tizimi, ayniqsa, neft-kimyo, oziq-ovqat, energetika va qurilish sohalarida xarajatlarni aniq hisoblash va boshqarishda muhim vosita

hisoblanadi. Ammo mavjud tizimlar tezkorlik va aniqlik talablariga to‘liq javob bermayotgani sababli, ularni modernizatsiya qilish dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida ishlab chiqarish jarayonlarini samarali boshqarish va xarajatlarni optimallashtirish korxonalar muvaffaqiyatining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, uzluksiz ishlab chiqarish jarayonlari uchun moslashgan **process costing** tizimi mahsulot birligiga to‘g‘ri tannarxni aniqlash va xarajatlarni nazorat qilishning asosiy usullaridan biridir. Ushbu maqola process costing tizimining dolzarbligi va uni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalarni yoritishga qaratilgan.O‘zbekiston iqtisodiyotining industrial rivojlanishi va raqamli transformatsiya davrida jarayonli hisoblash tizimini takomillashtirish ayniqsa ahamiyatli hisoblanadi.

Process Costing Tizimining Ahamiyati quyidagilardan iborat:

1. **Xarajatlarni tahlil qilishning aniqligi:**
   Xarajatlarni ishlab chiqarish bosqichlari bo‘yicha taqsimlash va ularni mahsulot birligiga aniq o‘tkazish imkonini beradi.
2. **Nazorat va tahlil imkoniyatlari:**
   Har bir ishlab chiqarish bosqichining samaradorligini baholash va nazorat qilishni osonlashtiradi.
3. **Raqobatbardoshlikni oshirish:**
   Aniqlik bilan hisoblangan tannarx asosida korxonalar o‘z mahsulotlariga raqobatbardosh narxlarni belgilash imkoniga ega bo‘ladi.
4. **Strategik qarorlarni qabul qilish uchun asos:**
   Tizim mahsulot qatoridagi past rentabelli yo‘nalishlarni aniqlash va ularni optimallashtirish imkoniyatini beradi.

Process costing da mahsulot yoki xizmatning birlik narxi, ishlab chiqarish jarayonidan olingan jami xarajatlarni ishlab chiqarilgan birliklar soniga bo'lib hisoblanadi. Boshqacha qilib aytganda, birlik narxlari jami xarajatlarni ishlab chiqarish jarayonidan olingan mahsulot yoki xizmatlarning soniga bo'lib hisoblanadi. Ishlab chiqarish jarayonli hisoblashda har bir birlik bir xil yoki o'xshash miqdordagi to'g'ridan-to'g'ri materiallar, to'g'ridan-to'g'ri ishlab chiqarish mehnati va bilvosita ishlab chiqarish xarajatlari (ishlab chiqarish xarajatlari)ni oladi.

Process costing va buyurtmali costing o'rtasidagi asosiy farq, birlik narxlarini hisoblashda o'rtacha qiymatlar qanday qo'llanilishida hisoblanadi. **Buyurtma costing tizimi**da har bir buyurtma ishlab chiqarish resurslarining turli miqdorlarini talab qiladi, shuning uchun har bir buyurtmani o'rtacha ishlab chiqarish narxida hisoblash noto'g'ri bo'ladi. Aksincha, bir xil yoki o'xshash mahsulot yoki xizmatlar ommaviy ishlab chiqarilganda, ya'ni individual buyurtmalar sifatida emas, jarayonli hisoblash tizimi qo'llaniladi va barcha ishlab chiqarilgan birliklar uchun o'rtacha ishlab chiqarish narxi hisoblanadi. Ba'zi jarayonlar, masalan, kiyim-kechak ishlab chiqarish, jarayonli hisoblashning (har bir operatsiyaning, masalan, kesish yoki tikish, bir xil birlik narxi) va buyurtma hisoblashning (har xil materiallar, masalan, jun yoki paxta ishlatiladi) elementlarini o'z ichiga oladi. Ushbu bobning oxirgi qismida ham **"gibrid" hisoblash tizimlari** tasvirlanadi, bu tizimlar, jarayonli va buyurtma hisoblashning har ikki elementini birlashtiradi.

Process costing tizimi dunyo bo‘yicha iqtisodiyot va moliyaviy boshqaruv sohasida o‘zining muhimligini isbotlagan ilmiy yo‘nalishlardan biridir. Bu tizim bo‘yicha xorijiy va O‘zbekistonlik olimlarning fikrlari uning nazariy asoslarini rivojlantirish va amaliyotga tatbiq etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Horngren Ch. T. o‘zining *“Cost Accounting: A Managerial Emphasis”* asarida process costing tizimini uzluksiz ishlab chiqarish jarayonlari uchun eng samarali tannarx hisobi usuli sifatida ta’riflaydi. U xarajatlarni ishlab chiqarish bosqichlari bo‘yicha taqsimlash va mahsulot birligiga aniq o‘tkazish imkoniyati tufayli tizimni korxonalar samaradorligini oshirish vositasi deb hisoblaydi.

AQShlik iqtisodchi olimlardan Kaplan R. S. va Cooper R process costing tizimini **Activity-Based Costing (ABC)** tizimi bilan solishtiradi. Ular process costing tizimining oddiy va katta hajmdagi ishlab chiqarish uchun qulay ekanligini, lekin murakkab jarayonlarda aniq xarajatlarni ajratishda cheklovlari mavjudligini qayd etadilar.

Drury C. o‘zining *“Management and Cost Accounting”* kitobida process costing tizimini xalqaro standartlarga asoslangan boshqaruv tizimi sifatida ko‘rsatadi. Uning fikricha, tizim to‘g‘ri qo‘llanilganda mahsulot birligiga xarajatlarni aniq hisoblash va ishlab chiqarish jarayonlaridagi samaradorlikni oshirish imkonini beradi.

O’zbekistonlik iqtisodchi olimlardan Xodjayev B. E**.** process costingni quyidagicha ta’riflaydi: "Bu tizim uzluksiz ishlab chiqarish jarayonlarida mahsulot tannarxini hisoblash uchun xarajatlarni bir xil bosqichlar bo‘yicha taqsimlashga asoslangan usuldir."

Nasirov S.A. process costing tizimini milliy ishlab chiqarish tarmoqlari uchun moslashuvchan va samarali hisobot vositasi sifatida tavsiflaydi. U tizimni quyidagicha ta’riflaydi:"Process costing - bu mahsulot ishlab chiqarishning har bir bosqichida xarajatlarni yig‘ish va ularni mahsulot birligiga taqsimlash orqali aniq tannarxni aniqlash usuli.”

Sobirova D.M. process costing tizimini tannarx hisobida strategik qarorlar qabul qilish vositasi sifatida tavsiflaydi. "Process costing - bu uzluksiz ishlab chiqarish jarayonlarida xarajatlarni har bir bosqich bo‘yicha taqsimlash va yakuniy mahsulotga bir xil o‘rtacha tannarxni belgilashga asoslangan hisoblash tizimi."

Ommaviy va uzluksiz ishlab chiqarish korxonalarida tannarxni aniq va samarali boshqarish uchun **Weighted Average Costing (Tannarxni Ekvivalent Birliklarga Bo‘lish Tizimi)** muhim ahamiyatga ega. Bu tizim mahsulot ishlab chiqarish jarayonida tugallanmagan mahsulotlar xarajatlarini hisoblash va tayyor mahsulot xarajatlarini aniqlash uchun ishlatiladi. Weighted Average Costing usuli mahsulot ishlab chiqarishning har bir bosqichida xarajatlarni ekvivalent birliklar orasida taqsimlashga asoslangan.

Ekvivalent birliklar – bu tugallanmagan mahsulotni to‘liq tugallangan mahsulotga tenglashtirilgan birlik. Tugallanmagan mahsulot ma’lum bir tugatish darajasiga ega bo‘lganligi sababli, ular to‘liq birlik sifatida emas, balki faqat o‘sha darajadagi qiymat bilan hisoblanadi.

Ekvivalent birliklarning formulasi:

Ekvivalent birliklar=Mahsulotlar soni×Yarim tayyorlik darajasi

Masalan, Double Diamond korxonasining Qoliplash bo‘limida davr oxirida 60% tugallangan 500 birlik mavjud. Ushbu 500 qisman tugallanmagan birlik ekvivalent ravishda 300 to‘liq yakunlangan birlikka teng:

Ekvivalent birliklar=500×60%=300. Shunday qilib, ushbu qisman tugallanmagan birliklar 300 to‘liq yakunlangan birlikka teng deb hisoblanadi.

Ekvivalent birliklarni hisoblashda asosiy qoidalar:

1. Tugallanmagan mahsulotning tugatish darajasi materiallar, ishchi kuchi va qo‘shimcha xarajatlar bo‘yicha alohida ko‘rib chiqiladi.
2. Tugallanmagan mahsulotning oxirgi bosqichi to‘liq hisoblanmaydi, balki faqat tugallanmagan darajasi hisobga olinadi.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot jarayonida quyidagi xulosalarga kelindi:

Tadqiqot jarayonida process costing tizimi yordamida ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning sifatini yaxshilash, xarajatlarni kamaytirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish mumkin. Bu nafaqat korxonalar uchun, balki milliy iqtisodiyot uchun ham katta ahamiyatga ega. O'zbekistonning eksport salohiyatini oshirish, sanoatni diversifikatsiya qilish va yangi bozorlarni zabt etish uchun jarayonli hisoblash tizimi nafaqat foydali, balki zarur hisoblanadi. Xususan, ishlab chiqarishda innovatsion yondashuvlar va samarali boshqaruv tizimlarini joriy etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. **ERP tizimlari** va **Big Data** analitikasi kabi yangi texnologiyalar jarayonli hisoblash tizimlarini avtomatlashtirishga, xarajatlarni tez va aniq hisoblashga imkon yaratadi. Shuningdek, ishlab chiqarish jarayonlarini kuzatish va nazorat qilish uchun yaratilgan raqamli platformalar tizimlarni yanada ishonchli qiladi va real vaqtda ma'lumotlar olish imkonini yaratadi.

Mahsulot tannarxini aniqlashda xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga mos yondashuvlar joriy qilish, buxgalteriya hisobini milliy va xalqaro talablar bilan uyg‘unlashtirish zarur.Process Costing tizimini samarali qo‘llash uchun buxgalterlar va iqtisodchilarni o‘qitish dasturlarini tashkil etish zarur. Treninglarda zamonaviy texnologiyalar va xalqaro tajribaga asoslangan yondashuvlar o‘rgatilishi kerak.

Yuqoridagi takliflarni amalga oshirish orqali O‘zbekistonda Process Costing tizimini modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va milliy iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 fevralda PQ-4611 ―Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o‘tish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida‖ Qarori. https://lex.uz/ru/docs/4746049
2. Management and Cost Accounting. 10th Edition Colin Drury Publisher: Annabel Ainscowhttps://www.pdfdrive.com/management-and-cost-accounting-e183857367.html;
3. Horngren, C.T., Datar, S.M., & Rajan, M.V. “Cost Accounting: A Managerial Emphasis” – Pearson, 2021.
4.Hilton, R.W., Maher, M.W., & Selto, F.H. “Cost Management: Strategies for Business Decisions” – McGraw Hill, 2021.
4. Blocher, E., Stout, D., Juras, P., & Cokins, G. “Cost Management: A Strategic Emphasis” – McGraw Hill, 2021.
5. A.X.Pardaev, Z.A.Pardaeva. Boshqaruv hisobi. Darslik. -T.: ―Iqtisod-Moliya‖. 2019 y. -538 b.;
6.Bekmurodov A. **“**Jarayon xarajatlarini hisoblashda innovatsion yondashuvlar” – O‘zMU, ilmiy maqola to‘plamlari, 2022.

Д.Ташназарова

Проблемы совершенствования системы Process Costing

Аннотация: В данной статье на научной основе анализируются проблемы совершенствования системы Process Costing на производственных предприятиях. В ней освещены теоретические основы, преимущества и недостатки системы Process Costing, а также предложены современные подходы к повышению эффективности системы. В статье приведены практические примеры и рекомендации по оптимизации себестоимости продукции и управлению издержками производства. Обоснованы возможности повышения эффективности производства и обеспечения конкурентоспособности за счет совершенствования системы.

Ключевые слова: технологическая калькуляция, калькуляция продукции, управление затратами, эквивалентная единица, цифровая трансформация, незавершенный продукт, эффективность системы, прямые затраты.

D.Tashnazarova

Process costing system improvement issues

Abstract: This article analyzes the problems of improving the Process Costing system in production enterprises on a scientific basis. It highlights the theoretical foundations, advantages and disadvantages of the process costing system, and offers modern approaches to increase the efficiency of the system. The article provides practical examples and recommendations for optimizing product costs and managing production costs. Possibilities of increasing production efficiency and ensuring competitiveness by improving the system are substantiated.

Keywords: Process costing, product costing, cost management, equivalent unit, digital transformation, unfinished product, system efficiency, direct costs.

Iroda Boykobilova – SamIES, assistant of the Department of accounting and audit in other industries

ISSUES OF BRINGING ACCOUNTING AND REPORTING OF ECONOMIC ENTITIES INTO LINE WITH NATIONAL AND INTERNATIONAL STANDARDS

Abstract: This article discusses the potential benefits of aligning the accounting and reporting standards of business entities with International Financial Reporting Standards (IFRS). It highlights how adopting IFRS can help increase foreign investment, enable local companies to compete in international markets, and improve the comparability of financial information.
Keywords: accounting, financial reporting, national standards, ifrs, statistical analysis, competitiveness, investment, innovation, business entities.